

Odjel socijalne medicine (Social medicine department)

Suzana Janković, Đulija Malatestinić

Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije

Osnove i uzor za suvremeni način funkcioniranja i ustrojstva socijalne medicine danas, nalazimo početkom dvadesetih godina XX. stoljeća u Zagrebu, u sklopu Higijenskog zavoda sa Školom narodnog zdravlja. Među deset odjela postojao je i Odjel za socijalnu medicinu s odsjecima za higijensku propagandu, za proučavanje narodne patologije, za poučavanje naroda i za zdravstvenu statistiku.

Zametak socijalno-medicinskih poslova nalazio se u okrilju tadašnjih zdravstvenih ustanova – bakterioloških stanica. Naime, dolaskom dr. Andrije Štampara 1919. godine na mjesto načelnika Higijenskog odjeljenja Ministarstva narodnog zdravlja u Beogradu, započeo je sustavan rad na uvođenju sanitarne politike u tadašnjoj Kraljevini SHS. «Njegovom zaslugom i inicijativom osnovala je država po cijeloj zemlji razne zdravstvene institucije među kojima ih je najviše posvećeno socijalnoj medicini.»

U razdoblju do 1930. godine, dr. Štampar je utemeljio javnu zdravstvenu službu u Kraljevini SHS, pokrenuo i omogućio izgradnju 250 higijenskih ustanova, među kojima, osim Centra higijenskog zavoda, šest epidemioloških zavoda – budućih higijenskih zavoda, 19 bakterioloških stanica – budućih domova narodnog zdravlja i cijeli niz drugih socijalno medicinskih ustanova.

Odlukom Ministra narodnog zdravlja, 1926. godine osniva se, kao zasebna ustanova, Dom narodnog zdravlja Sušak. Stoga se 1926. godina može smatrati početkom razvoja socijalno–medicinske službe na ovom području.

Prema Uredbi o organizaciji higijenske službe (NN 242/1927): «...domovi narodnog zdravlja osnivaju se u većim mjestima s odjeljenjima za higijensku propagandu, epidemiologiju i onaj dio socijalne medicine, koji se odnosi na unapređenje narodnog zdravlja.»

Reorganizacijom državne uprave, stvaranjem banovina umjesto oblasti, 1929. godine, pod nadležnost Doma narodnog zdravlja Sušak ušli su Rab i Pag. Prema zapisima 1. siječnja 1931. godine, Dom narodnog zdravlja u svom je sastavu imao, pored drugih, i socijalno–medicinski odjel. To je ujedno vrijeme velike ekonomske krize i raznih financijskih ograničenja. Važan je i podatak o prisilnom odstupanju dr. Štampara s funkcije načelnika u Ministarstvu narodnog zdravlja i njegov odlazak na rad u inozemstvo. Time je bila uzdrmana sva preventivna medicinska služba u državi. Tako je, prema navodima časopisa VSP iz 1935. godine, socijalno–medicinsko odjeljenje pri Domu narodnog zdravlja na Sušaku ukinuto.

Istodobno je na području Rijeke u sastavu Italije objavljivana publikacija «Bollettino statistico del Comune di Fiume», koja nam je bila dostupna za razdoblje od 1. tromjesječja 1928. godine do prosinca 1933. godine. U toj su publikaciji sadržani pokazatelji koji se mogu svrstati pod zdravstveno–statističke. Poglavitito su u odjeljku pod nazivom «Higiene» objavljeni podaci Ufficio d'Igiene (Higijenskog ureda) o pristiglim prijavama zaraznih bolesti, provedenom obvezatnom cijepljenju i docjepljivanju, te o radu kemijskog laboratorija za Kvarnersku provinciju. Osim demografskih podataka, publikacija je sadržavala i podatke o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti.

Zadnjih godina prije Drugog svjetskog rata i za vrijeme njegova trajanja, u dostupnim dokumentima o radu zdravstvenih ustanova Rijeke i Sušaka, poslovi socijalne medicine ne spominju se. Vjerojatno je da su se ti poslovi, u minimalnom opsegu, u novonastalim povjesnim prilikama ipak obavljali. Naime, neposredno pred rat 1941. godine, arhiv Doma narodnog zdravlja Sušak evakuiran je i privremeno smješten u Kostreni. Po dolasku talijanskih okupacijskih vlasti 1941. godine uslijedila je aneksija grada Sušaka i dijela sreza Sušak Kraljevini Italiji. Tada je Dom narodnog zdravlja Sušak morao prestati s radom na dotadašnjoj lokaciji, a najveći dio preseljen je u Crikvenicu koja postaje njegovo sjedište u sklopu teritorija Nezavisne Države Hrvatske.

Poslije Drugog svjetskog rata, u Jugoslaviji je bila organizirana centralizirana zdravstvena zaštita po

sovjetskom modelu. Poslovi socijalne medicine, u razdoblju od 1946. do 1949, bili su svedeni na rudimentaran oblik. Obavljali su se u sklopu Sanitarno-epidemiološke stanice (SES), kao stručne sanitarne i protuepidemijske ustanove Okružnog narodnog odbora. Uredbom iz 1946. godine propisano je ustrojstvo SES-a, čiji su sastavni dijelovi bili i Odsjek za zdravstveno prosvjećivanje i Odsjek za medicinsku i sanitarnu statistiku, što bi se danas moglo smatrati kao dio socijalne medicine.

Formiranjem Higijenskog zavoda Rijeka 1950. godine, zdravstveno- statističke podatke o svom radu vodile su pojedine službe zasebno, ali se podaci nisu nigdje prikupljali, sumarno obrađivali i objavljivali. Jedino su se već od 1945. godine objavljivali podaci o kretanju zaraznih bolesti obvezatnih za prijavljivanje, koje su priređivala dva administrativna djelatnika, a od 1951. godine ti su podaci prikupljeni u epidemiološkom odjelu.

Godine 1953. osnovan je Dom narodnog zdravlja Rijeka, u kojem je bila objedinjena sva ambulatno-poliklinička zdravstvena služba za područje Općine Rijeka, a u svom statusu imao je i Higijensko-epidemiološki odjel sa zdravstvenim odgojem i Odsjekom za zdravstvenu statistiku.

Dugi niz godina (od osnivanja 1953. godine, do odlaska u mirovinu 1973), Odsjek za zdravstvenu statistiku izuzetno je kvalitetno i predano vodila demograf prof. Kristina Kirn (sestra Livija), organiziranjem centralnog prikupljanja, kontrole i obrade zdravstveno-statističkih podataka. Taj je posao bio povjeren najkvalitetnijim administrativnim djelatnicima – «statističarima» u ambulantama. U odsjeku za zdravstvenu statistiku, osim voditeljice, u početku su bila četiri statističara, a već iduće godine bilo ih je osam. U narednom se razdoblju broj izvršitelja poslova zdravstvene statistike kretao u rasponu od 8 do 10, karakteriziran čestom fluktuacijom kadra. Rad se obavljao klasično, ručnom obradom podataka, a kvalitetnije vođenje počelo je dolaskom višeg statističara, 1956. godine. Prvo zbirno izvješće o radu izvanbolničke zdravstvene službe bilo je objedinjeno u posebnoj publikaciji «Dom narodnog zdravlja Rijeka 1953.-1956.» Od 1957. godine, započelo je kontinuirano izlaženje godišnjih izvješća.

Poslovi zdravstvenog odgoja (prosvjećivanja) od 1955. godine razvijaju se prvenstveno u smjeru podučavanja i osposobljavanja aktivista, u održavanju tečajeva, seminara i predavanja, u tiskanju stručnih i propagandnih članaka i brošura radi osposobljavanja što većeg broja ljudi «u borbi za zdravlje». Izdanje «Narodnog zdravstvenog lista», mjesečnika za unapređenje zdravstvene kulture, započelo je 7. travnja 1958. godine, a izlazi u kontinuitetu i nadalje.

Godine 1960. objedinjuje se Higijenski zavod i Dom narodnog zdravlja Rijeka u jedinstvenu zdravstvenu ustanovu Zavod za zaštitu zdravlja Rijeka (ZZZZ). Iz jednog izvješća o radu (vjerojatno za 1962. godinu), jedna od stručnih organizacijskih jedinica u sklopu Higijensko-epidemiološkog odjela bila je i zdravstvena statistika. U opisu njezinog rada stoji: »Prikuplja, analizira i obrađuje vitalno-statističke podatke, podatke o oboljevanju stanovništva, podatke o ekološkim faktorima koji mogu imati naročit utjecaj na širenje zaraznih i drugih masovnih bolesti kao i podatke o radu organizacijskih jedinica (medicinskih službi).» U sistematizaciji radnih mjesta, između ostalih, navode se i 3 zdravstvena statističara, 1 viši zdravstveni statističar i 1 medicinska sestra s višom stručnom spremom za Odsjek zdravstvenog odgoja i prosvjećivanja.

Od 1964. godine do formiranja OOUR-a 1974. godine poslovi zdravstvene statistike na razini odsjeka obavljaju se u sklopu «Plansko-analitičke službe», čiji je rukovoditelj bio Grgo Penko, dipl. oec. Nakon toga, poslovi zdravstvene statistike i dalje su unutar Plansko-analitičke službe, ali sada u Radnoj zajednici zajedničkih poslova, koje je rukovoditelj g. Penko. Područje njezina djelovanja je subregija Rijeka (općine: Cres-Lošinj, Crikvenica, Čabar, Delnice, Krk, Opatija, Pag, Rab, Rijeka, Senj i naknadno općine Vrbovsko i Ogulin). Odsjek zdravstvene statistike od 1974. godine prvi put vodi liječnik dr. Vladimir Smešny, koji je značajno unaprijedio kvalitetu zdravstvenog informacijskog sustava. Važan je njegov doprinos i na području međunarodne zdravstvene suradnje koju uskoro uspostavlja, tako da Zavod postaje Suradni centar Svjetske zdravstvene organizacije za medicinsku dokumentaciju.

Slijedi daljnje kadrovsko popunjavanje Odsjeka dolaskom još jednog liječnika, dr. Milana Banjanina (1979. godine) i dipl. ekonomistice Branke Turčić (1976.), budućih voditelja novoformiranih odsjeka u narednom, intenzivnijem razvoju.

Poslovi zdravstvenog odgoja, odnosno izdavanja «Narodnog zdravstvenog lista», u to se vrijeme obavljaju u sklopu «OOUR-a Higijensko-epidemiološke djelatnosti», na razini Odjela za zdravstveni odgoj.

Godine 1982. uslijedilo je rasformiranje OOUR-a u tri radne organizacije (od kojih je jedna ZZZZ) i Radnu zajednicu zajedničkih poslova. Tada su poslovi socijalne medicine prvi puta objedinjeni u ZZZZ-

u formiranjem posebne organizacijske jedinice «Djelatnost socijalne medicine», unutar koje su se na razini odsjeka obavljali:

- poslovi zdravstvene statistike za područje subregije Rijeka (voditelj dr. Milan Banjanin);
- zdravstvenog odgoja, odnosno izdavanja «Narodnog zdravstvenog lista» (voditeljica prof. Marija Varoščić do 1995. godine, uz dragocjenu suradnju višeg zdravstvenog tehničara Laure Tićak);
- poslovi ekonomike zdravstva (voditeljica dipl. oec. Branka Turčić-Čehić).

Sredinom osamdesetih godina, u Odsjeku zdravstvene statistike nastaju značajnije kadrovske promjene. Tada dr. Milan Banjanin odlazi na rad u Dom zdravlja Rijeka, gdje s novom kadrovskom postavom osniva zasebnu zdravstveno-statističku jedinicu za prikupljanje zdravstveno-statističkih podataka za područje Općine Rijeka. Na taj način neposredno preuzima veliki dio posla odsjeka za zdravstvenu statistiku Zavoda za zaštitu zdravlja.

U Odjel zdravstvene statistike dolazi još jedan djelatnik više stručne spreme radi kontrole i boljeg nadzora primarne obrade podataka u nadležnosti tadašnjeg ZZZZ. Početkom devedesetih godina, u obradu podataka uključuju se računala. Sve to rezultira svojevrsnim novim kvalitetnijim pomakom u radu.

Nekoliko je liječnika u kraćim vremenskim razmacima radilo u ovoj službi, od kojih svega jedan do danas uspješno obnaša dvostruku ulogu i zadatak. To je dr. Suzana Janković, glavna urednica NZL-a i županijski povjerenik za prikupljanje pokazatelja u zdravstvu. Navedene je poslove preuzela 1996. godine.

Nakon 1990. godine, osamostaljenjem Republike Hrvatske, ponovno su uslijedile organizacijske promjene radnog i drugog zakonodavstva. Tada Zavod mijenja naziv u «Zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije» Rijeka s pet medicinskih službi, od kojih je jedna i «Socijalno-medicinska služba» s dva djelatna odjela, Odjelom za zdravstvenu statistiku i Odjelom za zdravstveni odgoj.

Godine 1997. ukinuta je zdravstveno statistička jedinica Doma zdravlja Rijeka, pa su na rad u službu došle dvije liječnice i viši statističar, čime je označena kadrovska struktura ove službe.

Godine 1998., dosadašnji dugogodišnji voditelj Socijalno-medicinske službe dr. Vladimir Smešny postaje pročelnik odjela za zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb Primorsko-goranske županije, a voditeljstvo službe preuzima dr.sc. Giulia Malatestinić. Tu funkciju obavlja do 2003. godine, kada postaje pomoćnik ravnatelja za stručno-medicinske poslove, a voditeljstvo Odjela socijalne medicine preuzima mr.sc. Suzana Janković.

Odjel socijalne medicine danas broji 14 zaposlenika. U njemu je 7 liječnika (dva specijalista socijalne medicine, tri specijalizanta javnog zdravstva, jedan specijalizant radiologije i jedan liječnik opće medicine). U Odjelu rade tri radnika više i četiri srednje stručne spreme.

Osim rutinskih, zdravstveno statističkih poslova, rad današnjeg odjela preventivno je orijentiran «na van», što znači da organizira i provodi niz preventivnih programa. Oni se odnose na prevenciju najčešćih i preventabilnih bolesti i stanja: rano otkrivanje raka dojke, raka debelog crijeva, povišenoga krvnoga tlaka, prevencija i rano otkrivanje raka vrata maternice, tercijarna prevencija astme – kod odraslih i djece, kvalitetno starenje, slike zdravlja općina i gradova Županije, iz kojih proizlaze specifične aktivnosti jedinica lokalne samouprave. Zdravstveno odgojni i edukativni rad očituje se, osim u izdavanju Narodnog zdravstvenog lista, i u izdavanju edukativnih knjižica i brošura: Živjeti zdravo, Zlatno doba života, Astma i kako živjeti s njom, Prevencija ozljeda u male djece. Odjel ujedno organizira obilježavanje svjetskih dana i tjedana, čime javno skreće pažnju na određene bolesti i načine njihovoga sprečavanja.

Poslovi socijalne medicine javno su prepoznati i sve je više subjekata (jedinica lokalne samouprave, Županije, pojedinaca – liječnika i drugih struka), koji koriste naše podatke i kojima svojom stručnošću pomažemo u radu. Stav je naših zaposlenika da se poslovi Odjela socijalne medicine i promicanja zdravlja ne mogu obavljati unutar četiri zida, već se s njima mora izaći van Zavoda. Pri takvome načinu rada intenzivno koristimo i vrlo dobro surađujemo s medijima, zahvaljujući kojima smo puno učinili u promociji našega rada.